

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Helmen Mitt

Triinu Saluste

ÕPPEMATERJAL LUULETUSTE, VASTAVATE LIIGUTUSTE JA KÜSIMUSTE ABIL
VANASÕNADE KÄSITLEMISEKS 6–7-AASTASTE LASTEAIALASTEGA JA
LASTEAIAÕPETAJATE TAGASISIDE ÕPPEMATERJALILE

Bakalaureusetöö

Juhendaja: nooremlektor Tiia Krass

Läbiv pealkiri: õppematerjal vanasõnade käsitlemiseks

Tartu 2025

Kokkuvõte

Õppematerjal luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade käsitlemiseks 6–7-aastaste lastega ja lasteaiaõpetajate tagasiside õppematerjalile

Vanasõnade ja luuletuste õpetamine on tõhus viis kultuuripärandi edasiandmiseks ning laste sõnavara ja suhtlemisoskuse arendamiseks. Liigutuste kaasamine ja küsimuste esitamine toetavad laste aktiivset osalemist õppetegevuses ning eneseväljendus-, mõtlemis- ja motoorsete oskuste arengut. Bakalaureusetöö eesmärk oli luua õppematerjal, mis toetaks lasteaiaõpetajaid 6–7-aastastele lastele luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade sisu selgitamisel ning välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused ja täiustamise ettepanekud õppematerjali kohta. Kvalitatiivses uuringus viidi andmete kogumiseks läbi poolstruktureeritud intervjuud kuue lasteaiaõpetajaga. Tulemustest selgus, et intervjuueeritavate hinnangul toetab loodud õppematerjal lasteaiaõpetajat vanasõna sisu selgitamisel, sest on lastele arusaadav, eakohane ja kaasav ning õpetajatele kergesti kasutatav. Õppematerjali on võimalik lõimida erinevate õppe- ja kasvatustegevuse valdkondade ja teemadega ning õppematerjali võiks täiendada teiste vanasõnadega.

Võtmesõnad: vanasõnad, luuletused, õppematerjal

Abstract

Learning Material on Poems, Corresponding Movements and Questions for Treating Proverbs with 6–7-year-old Kindergarten Children and Kindergarten Teachers'

Feedback on Learning Material

Teaching proverbs and poems is an effective way to convey cultural heritage and develop children's vocabulary and communication skills. Movements and questions support children's active participation, enhance their self-expression, thinking, and motor skills. The thesis aimed to create learning material to support kindergarten teachers in explaining proverbs to 6–7-year-olds by using poems, movements and questions, and to find out the kindergarten teachers' opinions and improvement recommendations. In the qualitative study, semi-structured interviews with six kindergarten teachers were conducted to collect data. Interviewees found that the learning material supported treatment of proverbs, was understandable, age-appropriate, engaging, and easy to use. The learning material can be integrated with different areas and topics of learning and could be supplemented with other proverbs.

Keywords: proverbs, poems, teaching material

Sisukord

I Sissejuhatus	4
II Teoreetiline ülevaade	5
Vanasõnade olemus ja nende mõistmine	5
Vanasõnade tähtsus laste arengus ja lõimimine õppetegevustesse lasteaias	6
Luuletuste olemus ja tähtsus laste arengus	8
Õppematerjali koostamise põhimõtted	8
III Metoodika	9
I etapp: vajaduse väljaselgitamine	10
II etapp: õppematerjali kavandamine	10
III etapp: õppematerjali koostamine	10
Valim	11
IV etapp: õppematerjali rakendamine	11
Andmekogumine	12
Andmeanalüüs	12
IV Tulemused	13
V etapp: õppematerjali hindamine	13
Esimene uurimisküsimus	13
Teine uurimisküsimus	17
V Arutelu	18
Tähusõnad	21
Autorsuse kinnitus	21
Kasutatud kirjandus	22
Lisad	
Lisa 1. Pöördumine õpetajate poole	
Lisa 2. Intervjuukava	
Lisa 3. Väljavõtte QCAMap kodeerimisest	
Lisa 4. Esimese uurimisküsimuse pea- ja alakategoriate jagunemine	
Lisa 5. Näide ühe peakategooria kujunemisest	
Lisa 6. Õppematerjal	

I Sissejuhatus

Vanasõnad kannavad endas rahva elukogemust, väärtusi ja teadmisi. Vanasõnad ei ole lihtsalt keelelised väljendid, vaid need peegeldavad ka kultuurilisi traditsioone ja suhtumist elusse, aidates lastel mõista ning omandada sotsiaalset ja kultuurilist konteksti (Isakov & Olimova, 2021; Nasir, 2015). Vanasõnad edastavad norme ja väärtusi, millel on oluline roll laste käitumise kujundamisel (Laugaste, 1975; Nasir, 2015). Vanasõnade lõimimine õppeprotsessi aitab arendada laste suhtlemisoskust, loovust ning keelelist pädevust (Boc-Sinmarghitan *et al.*, 2023; Mitt, 2012). Samuti on tõestatud, et nooremad inimesed tunnevad vanasõnu vähem kui vanemad (Ababneh & Al-Ajlouny, 2017; Nasir, 2015), mis viitab sellele, et vanasõnade teadlik kasutamine lasteaias ja koolis on vajalik, et vältida vanasõnade unustamist.

Õppe- ja kasvatustegevuses on oluline uute sõnade ja sõnavormide õpetamine, et toetada laste uute teadmiste omandamist, suhtlemist ja iseseisvat tegutsemist (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Uuringud väidavad, et vanasõnade kasutamine õppetegevuses aitab laiendada sõnavara (Abbasova *et al.*, 2022; Boc-Sinmarghitan *et al.*, 2023), sest uusi sõnu koos vanasõnadega õppides jäävad need paremini meelde ning neid on hiljem lihtsam meenutada (Baharian & Rezai, 2014). Uuringust selgus, et vanasõnade rütmiline ja meloodiline kõla aitavad lapsel kõnet paremini mõista ning mõjutavad laste kõnearengut, sest aktiveerivad aju erinevaid osi ja seega vähendavad ka aju töökoormust (Luo *et al.*, 2024). Küll aga nõuab vanasõna mõistmine selle sisu üle arutlemist (Krikmann, 1997), mida saab tõhusalt toetada läbimõeldud küsimuste esitamisega (Walsh & Settes, 2015).

Vanasõnade mõistmise toetamiseks saab kasutada ka luuletusi koos liigutustega. Luuletusi kuulates ja lugedes laieneb lapse sõnavara ning areneb oskus end väljendada (Apriliana *et al.*, 2023; Jakobson, 2009; Mullen, 2017; Talinurm, 2009; Uljas, 2024; Zhou & Lu, 2024). Riimuva teksti sisu jääb lastele paremini meelde (Diko, 2025; Jakobson, 2009; Read *et al.*, 2014). Luuletustele lisatud liigutused toetavad omakorda lapse keskendumisvõimet, aitavad hoida tähelepanu (Jakobson, 2009; Männamaa & Marats, 2009) ja arendavad koordinatsiooni (Jakobson, 2009; Mullen, 2017). Uuring näitab, et luuletuste kasutamine õppevahendina parendab suhtlemis- ja eneseväljendusoskust ning soodustab tunnete väljendamist ja loovuse arengut (Apriliana *et al.*, 2023).

Lasteaiaõpetajad peavad vanasõnade õpetamist lasteaias pigem oluliseks või väga oluliseks (Janovitš, 2024; Rein, 2021; Teras, 2019). Eestis läbiviidud uuringutes on õpetajad välja toonud, et vanasõnade käsitlemiseks mõeldud õppematerjale on vähe (Cowan, 2019; Janovitš, 2024; Rein, 2021). Annabel Rein (2021) rõhutab bakalaureusetöös, et uuringu

praktiliseks väärtuseks on motiveerida õpetajaid looma vanasõnade käsitlemiseks uusi ja kaasaegsemaid õppematerjale. Selle bakalaureusetöö uurimisprobleemiks on asjaolu, et lasteaiaõpetajat abistavaid materjale vanasõnade selgitamiseks on Eestis vähe saadaval ja õpetajad tunnevad nende järgi vajadust (Cowan, 2019; Janovits, 2024; Rein, 2021). Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärk luua õppematerjal, mis toetaks lasteaiaõpetajaid 6–7-aastastele lastele luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade sisu selgitamisel ning välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused ja täiustamise ettepanekud õppematerjali kohta. Koostatud õppematerjal, mis võtab arvesse lasteaiaõpetajatelt saadud hinnanguid ja muudatusettepanekuid, rikastaks vanasõnade käsitlemist lasteaias.

II Teoreetiline ülevaade

Vanasõnade olemus ja nende mõistmine

Vanasõna on üks rahvaluule lühivorm ja sellel mõistel puudub üks selge definitsioon. Mitmed tuntud folkloristid on määratlenud vanasõna mõistet veidi erinevalt. Laugaste (1975) nimetab vanasõna iseseisvaks žanriks, milles on tõde ning mis oma olemuselt on lühike piltlik õpetlik ja tabav inimeste elukogemuse väljendus. Eesti üks tuntumaid folkloriste Arvo Krikmann (1997) peab aga vanasõna konteksti sobituvaks üldistavaks lauseks, mis on teatud normi või seaduse sõnastus ning mida kasutatakse igapäevases vestluses. Vanasõnad on lühikesed ja õpetlikud ütlused, mis sisaldavad elutarkust, nõuandeid või mõtteavaldusi ning jäävad kergesti meelde (Eisen, 1914). Käesolevas töös kasutatakse Matthias Johann Eiseni (1914) definitsiooni, sest selle keelekasutus on selge ja lastele arusaadav.

Vanasõnal kui rahvaluule žanril on oluline roll kultuuris, sest see peegeldab rahva elukogemust, ajalugu, suhtumist ühiskonda, tõekspidamisi, eluviisi ja käitumist (Isakov & Olimova, 2021). Lapsed võivad olla võimelised intuitiivselt tunnetama vanasõna üldist tähendust või ideed, kuid sageli vajavad nad vanasõnade selgitamisel täiendavat abi (Kharchenko & Mysan, 2021). Ukrainas läbi viidud uuringus selgus, et vaid alla 5% eelkooliealistest lastest oskas sõnadega väljendada vanasõnade sisu ning selgitada selle tähendust (Kalmykova *et al.*, 2018). Samuti leiti ka veidi hilisemas Ukrainas läbiviidud uuringus, et vanasõnade kujundlikku tähendust oskas selgitada vaid veidi üle 7% vastanutest (Kharchenko & Mysan, 2021). Neist kahest uuringust järeldus, et vaid vähesed eelkooliealised lapsed oskasid selgitada vanasõnade sisu.

Vanasõnade mõistmine nõuab keelelist pädevust ja võib olla keeruline isegi samast keeleruumist pärit inimesele. Teisest ajastust pärinevad vanasõnad ei pruugi olla kohe

mõistetavad (Taylor, 1962). See tähendab, et isegi keeleliselt pädev inimene võib mitte tajuda teise ajastu vanasõnade sõnumit. Vanasõnade tähenduse mõistmise teeb keerulisemaks nende kujundlik olemus (Krikmann, 1997). Uuringutest selgus, et vanuse kasvades suureneb ka vanasõnade sisu mõistmine (Ababneh & Al-Ajlouny, 2017; Yoon *et al.*, 2016). Seega võib järeldada, et lastele vanasõnade õpetamisel tuleks rõhku panna just nende tähenduse selgitamisele.

Vanasõna mõistmiseks ei piisa vaid sõnade tähenduse teadmisesest, vaid see nõuab ka arutlemist ja mõttetegevust (Krikmann, 1997). Arutelu kaudu sügavamale mõtlemisele suunamiseks peab küsima läbimõeldud küsimusi (Walsh & Settes, 2015). Avatud küsimused soodustavad oma arvamuse ja mõtete väljendamist (Hallap & Padrik, 2008; Mitt, 2012), toetades seeläbi uute seoste loomist ning nende sidumist varasemate teadmiste ja kogemustega, mis omakorda aitab kaasa sügavamale mõtlemisele (Walsh & Settes, 2015). Vanasõnade üle arutlemine ja küsimuste esitamine on oluline (Aruste, 2014), sest see pakub mõttetegevust ja arendab kõnet (Mitt, 2012). Võib teha järelduse, et avatud küsimuste abil arutelu loomine arendab laste väljendus- ja mõtlemisoskust ning toetab seega vanasõnade sisu mõistmist.

Vanasõnade tähtsus laste arengus ja lõimimine õppetegevustesse lasteaias

Lasteaias on oluline väärtustada Eesti kultuuritraditsioone ja austada teiste kultuuride eripärasid (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Vanasõnade kasutamine õppevahendina aitab kaasa laste kultuuripärandi mõistmisele (Abbasova *et al.*, 2022; Florence & Oloo, 2022), empaatilisele suhtumisele teise kultuuritaustaga lapsesse ja seeläbi ühise kultuuri kujunemisele (Abbasova *et al.*, 2022). Teisisõnu annab vanasõnade lõimimine õppetöösse igale lapsele võimaluse tutvuda erinevate kultuuritraditsioonidega. Näiteks selgus uuringus, et eri kultuurides on ka vanasõnades sõna *vaikus* tähendus erinev, sest vanasõnad sisaldavad inimeste traditsioone, kogemusi, mõtteviisi ning kombeid (Lipatova & Shigapova, 2023). Seega on oluline lõimida vanasõnu õppetegevustesse, et aidata lastel paremini kultuuripärandit mõista.

Vanasõnade lahutamatuks omaduseks peetakse nende didaktilist ehk õpetlikku sisu (Eisen, 1914; Hussar *et al.*, 1984; Laugaste, 1975; Mitt, 2012). Vanasõnad mängivad olulist rolli laste kasvatamisel ja õpetamisel, toetades nende arengut ja edastades rahvatarkust ning seeläbi aidates lastel kujundada oma käitumist (Nasir, 2015). Vanasõnu kasutatakse lasteaias õppe- ja kasvatustegevuses väärtuste õpetamiseks (Aruste, 2014; Mitt, 2012) ning üle-eestilise lasteaiapärimuse kogumisvõistluse kokkuvõttest selgus, et õpetajad kasutavad vanasõnu just

positiivsete väärtuste kujundamiseks (Voolaid, 2010). Folklorist Merike Mitt (2012) koostas raamatu „Väärtuskasvatus Tarkuste Hoidise abil“, mis pakub praktilisi nõuandeid väärtuste õpetamiseks läbi mängude, lugude, arutlusküsimuste ja vanasõnade, et aidata seeläbi lastel mõista ja omandada olulisi eluväärtusi läbi mänguliste ja harivate tegevuste (Mitt, 2012). Vanasõnade õpetamise positiivset mõju nii käitumise kui ka väärtushinnangute kujunemisele täheldati ka Özkani (2002) uuringus. Võib järeldada, et vanasõnad on tõhus vahend väärtuste ja käitumise kujundamisel.

Vanasõnade kasutamine kõnes lisab kõnele ilmekust (Laugaste, 1975). Kõne arenguks on oluline, et lapsed tutvuksid erinevate tekstidega ning vanasõnad on muinasjuttude, näidendite, liisusalvide, mõistatuste ja luuletuste kõrval samavõrd hinnatud (Hallap & Padrik, 2008). Uuringus selgus, et vanasõnad oma rütmilise ja meloodilise kõlaga aitavad lastel kõnet paremini mõista ning mõjutavad laste kõnearengut, sest aktiveerivad erinevaid aju osi ja seega vähendavad ka aju töökoormust (Luo *et al.*, 2024). Moraalsetele väärtustele keskendunud uuringus tuuakse välja erinevaid viise, kuidas lõimida vanasõnu õppetegevusse, eesmärgiga arendada laste suhtlemisioskust ning sõnavara (Boc-Sinmarghitan *et al.*, 2023).

Vanasõnade kaudu saab tõhusalt õpetada uusi sõnu. Seda kinnitab 2014. aastal tehtud uuring, kus õpiti uusi sõnu kolmes erinevas grupis, ühes õpiti sõnu koos vanasõnadega, teises koos vanasõnade ja piltidega ning kolmandas traditsioonilisel viisil. Kõiki osalenuid testiti vahetult peale õppimist ning kahe nädala möödudes. Lapsed, kes õppisid uusi sõnu koos vanasõnadega, suutsid sõnu paremini meelde jätta ning ka hiljem meenutada (Baharian & Rezai, 2014). Mitt (2012) on oma raamatus välja toonud vanasõnad „*Igäiks on oma õnne sepp*“ ja „*Õige hõlma ei hakka ükski*“, kus peab selgitama uue sõna „sepp“ ja „hõlmad“ tähendust. Seega võivad vanasõnad olla tõhusaks abiks ka uute sõnade õpetamisel. Seda kinnitab ka Usbekistanis läbiviidud uuring, et vanasõnade kasutamine õppeprotsessis aitab laiendada sõnavara (Abbasova *et al.*, 2022).

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) alusel tuleb õppe- ja kasvatustegevusi planeerida nii, et erinevad valdkonnad oleksid omavahel lõimitud, tegevused oleksid mitmekesised ning arendaksid last igakülgset. Florence & Oloo (2022) läbi viidud uuringu tulemused näitasid, et vanasõnade lõimimine erinevate õppemeetoditega on tõhus viis laste õppimise mitmekesistamiseks. Vanasõnad võimaldavad õpetajal arendada laste suhtlemisioskust, loovust, kujutlusvõimet ja kriitilist mõtlemist, sellest tulenevalt aitavad kaasa väärtuste sügavamale mõistmisele ja rakendamisele laste igapäevaelus (Florence & Oloo, 2022). Seega õppeprotsessi rikastab vanasõnade lõimimine erinevatesse õppe- ja kasvatustegevuse valdkondadesse.

Luuletuste olemus ja tähtsus laste arengus

Luuletustele on iseloomulik rütm, ridadeks ja salmideks jaotumine ning kõla (Krusten *et al.*, 2006). Sõnaveebis (2024) on luuletust käsitletud kui „kirjandusteost, mis rajaneb värsskõnel, rütmil (ja riimil), koosnedes harilikult ühest või mitmest salmist (ehk stroofist)”. Lastele loodud luuletusi nimetatakse lasteluuleks (Sõnaveeb, 2023). Lastele loodud luuletustes on sageli peidus tähenduslik sõnum (Coats, 2013, Krusten *et al.*, 2006) ja rõhku on pandud sõnade mängulisusele (Krusten *et al.*, 2006). Sarnaselt kõlavate sõnade kunstipärane kordamine ehk riim aitab luuletuse ridu omavahel siduda (Krusten *et al.*, 2006). Riimide kuulamine ja tajumine arendab laste häälikute eristamise oskust, mis on omakorda oluline lugemis- ja kirjutamisoskuse arenguks (Jakobson, 2009). Lisaks jääb lastele riimuva tekstiga õpitu paremini meelde (Diko, 2025; Jakobson, 2009; Read *et al.*, 2014).

Luuletused rikastavad laste sõnavara ja eneseväljendusoskust (Apriliana *et al.*, 2023; Jakobson, 2009; Mullen, 2017; Talinurm, 2009; Uljas, 2024; Zhou & Lu, 2024). Uuringu kohaselt paranesid oluliselt luule kaudu õpetatud laste suhtlemis- ja eneseväljendusoskus ning oma tunnete ja loovuse väljendamine (Apriliana *et al.*, 2023). Luuletuste lugemine toetab laste kuulamisoskuse arengut ning parandab korduva harjutamise kaudu ka hääldusvigu ja mõistmisvõimet (Zhou & Lu, 2024). Kõnearenduse seisukohalt on luuletused hindamatu väärtusega, pakkudes lastele mitmekesiseid võimalusi keele omandamiseks ja väljendamiseks (Hallap & Padrik, 2008; Zhou & Lu, 2024).

Lastele luuletuste lugemisel lisatakse sageli liigutusi (Coats, 2013; Krusten *et al.*, 2006). Liigutuste lisamine kaasab lapsi (Diko, 2025), tõstab nende meeolelu (Coats, 2013; Jakobson, 2009), parandab keskendumisvõimet ning hoiab tähelepanu tegevusel (Jakobson, 2009; Männamaa & Marats, 2009). Kui lapsed on tegevuses füüsiliselt aktiivsed osalised, siis arenevad laste motoorsed oskused ja koordineerimine (Jakobson, 2009; Mullen, 2017). Uuringust selgus, et eelkooliealiste laste peen- ja jämemotoorika arendamine aitab kaasa sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamisele (Cheung *et al.*, 2022). Seetõttu on oluline lisada luuletustele liigutusi, et lõimida eri valdkondi laste arengu toetamiseks.

Õppematerjali koostamise põhimõtted

Õppematerjali koostamisel lähtuti Koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast (2008) ja järgiti erinevate autorite välja toodud õppematerjali koostamise põhimõtteid ja soovitusi. Õppematerjali, mille eesmärgiks on vanasõnade sisu selgitamise toetamine, koostamisel on oluline järgida mitmeid põhimõtteid. Üks õppematerjali koostamise kriteeriume on *eakohasus* (Best European..., 2024; Tomlinson, 2013), mille olulisuse õppevara valikul tõid uuringus

välja ka lasteaiaõpetajad (Taimalu *et al.*, 2020). Johannes Käis (1996) on väitnud, et õpetamisel peab arvestama lapse arengut ja võimeid ning siduma õpitava praktilise eluga. Õppetegevuses on oluline, et teema tuleneks lapse elust ja ümbritsevast keskkonnast (Koolieelse lasteasutuse..., 2008), sest uute teadmiste omandamist toetab seoste loomine reaalselt esinevate olukordadega (Käis, 1996; Kulderknap, 2009; Tomlinson, 2013). Seetõttu on oluline õppematerjali siduda lapse *igapäevaelust tulenevate teemadega*.

Õppematerjal peab olema *lihtsasti arusaadav ja kergesti kasutatav* (Best European..., 2024; Taimalu *et al.*, 2020; Tomlinson, 2013). Samuti on oluline ühe tegevuse käigus *lõimida erinevaid valdkondi* (Käis, 1996; Koolieelse lasteasutuse..., 2008; Kulderknap, 2009; Taimalu *et al.*, 2020), et lapsel kujuneks maailmast terviklik arusaam. Koolieelses lasteasutuses toimub peamine õppimine läbi mängu (Koolieelse lasteasutuse..., 2008) ning uuringus osalenud lasteaiaõpetajad peavad õppematerjali valikul samuti oluliseks *mängulisust* (Taimalu *et al.*, 2020). Õppematerjali koostamisel on vajalik arvestada, et õppimise soodustamiseks peab laps olema õppetegevuses *aktiivne osaline* (Best European..., 2024; Blinkoff *et al.*, 2023; Käis, 1996; Koolieelse lasteasutuse..., 2008; Tomlinson, 2013).

Bakalaureusetöö uurimisprobleemiks on asjaolu, et lasteaiaõpetajat abistavaid materjale vanasõnade selgitamiseks on Eestis vähe saadaval ja õpetajad tunnevad nende järgi vajadust (Cowan, 2019; Janovitš, 2024; Rein, 2021). Lähtuvalt teoriast ja uurimisprobleemist on bakalaureusetöö eesmärk luua õppematerjal, mis toetaks lasteaiaõpetajaid 6–7-aastastele lastele luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade sisu selgitamisel ning välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused ja täiustamise ettepanekud õppematerjali kohta. Tulenevalt töö eesmärgist püstitati järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas lasteaiaõpetajate arvates toetavad koostatud luuletused koos vastavate liigutuste ja küsimustega vanasõnade sisu selgitamist õppematerjali katsetamise põhjal?
2. Milliseid muudatuseettepanekuid teevad lasteaiaõpetajad õppematerjali täiustamiseks?

III Metoodika

Lähtuvalt bakalaureusetöö uurimisküsimustest ning eesmärgist viidi läbi kvalitatiivne uuring, mis võimaldab küsida intervjueeritavate arvamusi ja kogemusi, analüüsida tulemusi ning leida lahendus uurimisprobleemile (Õunapuu, 2014). Uuringu kavandamisel tugineti ADDIE

õpidisaini mudelile, mille järgi koosneb õppematerjali koostamine viiest etapist: vajadusanalüüs, kavandamine, väljatöötamine, rakendamine ja hindamine (Kruse, 2002).

I etapp: vajaduse väljaselgitamine

Esimeses etapis selgitati teaduskirjandust lugedes ja analüüsides välja õppematerjali vajadus (töö peatükid „Sissejuhatus”, „Vanasõnade olemus ja nende mõistmine”, „Vanasõnade tähtsus laste arengus ja lõimimine õppetegevustesse lasteaias”, „Luuletuste olemus ja tähtsus laste arengus”). Õppematerjalide vähesust mainisid ka õpetajad Eestis läbiviidud uuringutes (Cowan, 2019; Janovitš, 2024; Rein, 2021). Annabel Rein (2021) märkis oma uurimistöös, et tema läbiviidud uuring võiks motiveerida õpetajaid looma uusi kaasaegseid õppematerjale vanasõnade käsitlemiseks lasteaiaaeglastega.

II etapp: õppematerjali kavandamine

Õppematerjali kavandamisel lähtuti Koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast (2008) ning töös varasemalt välja toodud põhimõtetest, mis on kirjeldatud alapeatükis „Õppematerjali koostamise põhimõtted“. Õppematerjali kavandamisel pöörati tähelepanu, et õppetegevus oleks *mänguline* ja lapsed oleksid *aktiivsed osalised*. Luuletustele planeeriti lisada liigutused, et lisaks laste kaasamisele *lõimida erinevaid valdkondi*. Luuletustele mõeldi teemasid, mis oleksid lastele *lihtsasti arusaadavad, eakohased ja seotud laste igapäevaeluga*. Kavandati õppematerjali kujundus, et see oleks õpetajatele *lihtsasti arusaadav ja kergesti kasutatav*. Lähtuvalt välja toodud põhimõtetest, hakati koostama õppematerjali.

III etapp: õppematerjali koostamine

Õppematerjal koosneb viiest vanasõnast, viiest luuletusest, vastavatest liigutustest ja küsimustest. Luuletuste sisuks on õpetlik olukord või sündmus, mis toetab vanasõna sisu mõistmist. Iga luuletuse juurde käivad liigutused, et õppimine oleks lõbus (Coats, 2013; Jakobson, 2009) ja lapsi kaasav (Diko, 2025). Luuletusele järgneva arutelu toetamiseks on lisatud avatud küsimused, mis aitavad lastel luua seoseid oma elu ja luuletuse vahel, ärgitavad edasi mõtlema (Walsh & Settes, 2015) ning toetavad vanasõna sisu mõtestamist (Mitt, 2012). Õppematerjali koostamiseks valiti vanasõnad Annabel Rein-i uuringust (Rein, 2021). Viis vanasõna valiti juhuslikult lasteaiaõpetajate poolt enim mainitud õppetöös kasutatavatest vanasõnadest. Valituks osutusid vanasõnad: „*Harjutamine teeb meistriks*”, „*Targem annab järele*”, „*Tark ei torma*”, „*Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal*”, „*Kus viga näed laita, seal tule ja aita*”.

Iga valitud vanasõna kohta koostati üks riimuv ja igapäevaelu kajastav luuletus, mis aitaks lapsel luua seose enda kogemuse ja vanasõna sisu vahel. Luuletusele lisati erinevaid liigutusi lapse aktiivse osalemise tagamiseks. Liigutused valiti selliselt, et need oleksid tähenduslikud ning vastaksid luuletuse sisule, võimaldades lastel väljendada kuuldud teksti kehakeeles. Luuletuse „Mängime palli” sõnadele „Lapsed palli mängisid” lisati liigutused *seisa püsti ja jäljenda palli põrgatamist*. Arutelu toetamiseks koostati ja lisati 6–8 avatud küsimust. Kirjutatud luuletusi, neile lisatud liigutusi ja küsimusi täiustati ning parendati kahe autori koostöös. Kui õppematerjali sisu oli valmis, tehti sellele Canva keskkonnas lihtne kujundus. Ühele A5 formaadis lehele lisati vanasõna ja luuletus koos liigutustega, lehe teisele küljele küsimused lastele. Lõpuks printiti ja lamineeriti valminud õppematerjal ning augustati ja köideti ühest nurgast köitmisrõngaga.

Valim

Lähtuvalt bakalaureusetööle seatud eesmärgist, kasutati eesmärgipärast valimit (Õunapuu, 2014). Uuringus kutsuti osalema lasteaiaõpetajad, kellel oli vähemalt 5-aastane tööstaaž, kes töötasid uuringu läbiviimise ajal 6–7-aastaste lastega ning olid valmis kasutama koostatud õppematerjali oma rühma õppetegevustes ja andma õppematerjalile tagasisidet. Kutse uuringus osalemiseks (Lisa 1) saadeti e-maili teel lasteaedade õppejuhtidele, kellel paluti see edastada õpetajatele, kes vastavad kriteeriumitele. Kokku osales uuringus kuus lasteaiaõpetajat ehk kõik, kes soovi avaldasid. Õpetajatele selgitati, et uuringus osalemine on vabatahtlik ja osalemisest on võimalik igal ajal loobuda. Töö autorid kinnitavad, et uuringus osalejate isikuandmed on kaitstud ja tagatud on osalejate konfidentsiaalsus, töös ei kasutata uuritavate pärisnimesid (kasutatakse Õ1, Õ2,...). Õpetajate haridustase ja info lasteaiaas töötatud aastate kohta on välja toodud järgnevas tabelis (Tabel 1).

Tabel 1. Uuritavate andmed

Pseudonüüm	Haridustase	Lasteaias töötatud aastad	6–7-aastaste lastega töötatud aastad
Õ1	Rakenduslik kõrgharidus	16	5
Õ2	Keskeriharidus	24	4
Õ3	Bakalaureusekraad	25	7
Õ4	Rakenduslik kõrgharidus	20	18
Õ5	Magistrikraad	7	2
Õ6	Rakenduslik kõrgharidus	8	3

IV etapp: õppematerjali rakendamine

Koostatud õppematerjal edastati paberkandjal neljale õpetajale käest-kätte ning kahele posti teel 2025. aasta veebruari alguses. Õpetajatel oli võimalus õppematerjali katsetada kolme nädala jooksul. Õpetajatel paluti katsetada kõiki õppematerjali osasid. Peale õppematerjali kasutamise perioodi lõppu lepiti iga õpetajaga andmete kogumiseks kokku aeg individuaalintervjuu läbiviimiseks.

Andmekogumine

Andmete kogumiseks ja lasteaiaõpetajate hinnangu saamiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu korral on intervjuueerijal võimalus muuta küsimuste järjekorda ning vajadusel küsida täpsustavaid küsimusi (Õunapuu, 2014). Intervjuukava koosnes taustaküsimustest, õppematerjali mõju ja sobivust puudutavatest küsimustest, õppematerjali muudatusettepanekuid puudutavatest ja lõpetavatest küsimustest (Lisa 2). Andmekogumise usaldusvääruse tagamiseks ja intervjuu küsimuste arusaadavuse kontrollimiseks, viidi läbi pilootintervjuu ühe õpetajaga. Pilootintervjuus kogutud andmed bakalaureusetöös ei kajastu, sest intervjuueeritav ei kuulunud valimisse. Intervjuukavasse lisati peale pilootintervjuu tegemist kaks täpsustavat küsimust.

Kõigil intervjuueeritavatel õpetajatel oli eelnevalt võimalus tutvuda intervjuu küsimustega. Poolstruktureeritud intervjuud toimusid lasteaiaõpetajatega kokkulepitud kohas kuu aja jooksul peale õppematerjali katsetamist, veebruaris ja märtsis 2025. Enne iga intervjuu algust räägiti intervjuueeritavatele üle andmete kasutamisega seotud info, uuringu eesmärk ja vabatahtlikkus ning küsiti luba intervjuu salvestamiseks (Tartu Ülikooli..., 2023). Intervjuud salvestati helifailina, et neid oleks võimalik taasesitada ning transkribeerida. Helifailid laaditi uurijate arvutisse ja andmeid säilitatakse üks kuu peale bakalaureusetöö kaitsmist ning seejärel kustutatakse. Kõige lühem intervjuu kestis 26 minutit ja 19 sekundit ning kõige pikem 39 minutit ja 1 sekund. Keskmine intervjuude pikkus oli 33 minutit.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati induktiivset kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille käigus tuletati koodid andmete põhjal, et mõista intervjuueeritavate arusaamu ja kogemusi (Kalmus *et al.*, 2015). Analüüsi esimene etapp oli intervjuude transkribeerimine. Intervjuude transkribeerimiseks kasutati TTÜ veebipõhist kõnetuvastust (Olev & Alumäe, 2022). Kõigis kõnetuvastuse koostatud transkriptsioonides tehti käsitsi parandusi korduvalt helisalvestisi kuulates, et tagada teksti täpsus ja originaalsus. Kasutati fokuseerimata sõna-sõnalist

transkribeerimist, mille käigus kirjutati üles kõik, mida intervjueritav rääkis ega kasutatud transkriptsioonimärke (Linno, 2020). Kui transkriptsioonid olid valmis, kasutati nende kodeerimiseks QCAmap keskkonda (Mayring, 2014), kodeerimise näide asub töö lisas (Lisa 3). Koodide määramiseks loeti transkriptsioone korduvalt, et leida uurimisküsimuste seisukohast tähenduslikud üksused (Kalmus *et al.*, 2015). Andmeid analüüsiti uurimisküsimuste kaupa. Uurijad olid usaldusvääruse tagamiseks üksteisele kaaskodeerijateks iga transkriptsiooni ühe uurimisküsimuse lõikes. Kodeeringutes suuri erinevusi ei ilmnenu, kuid tekkinud erisused arutati läbi, et jõuda ühisele arusaamisele. Tekkinud koodid jaotati sisu järgi pea- ja alakategoriateks. Esimese uurimisküsimuse kodeerimise tulemusel tekkis neli peakategoriat ja kaksteist alakategoriat, mis on välja toodud joonisel 1 (Lisa 4) ning teise kodeerimisel kaks peakategoriat ja kaheksa alakategoriat. Näide ühe peakategoria kujunemisest on välja toodud joonisel 2 (Lisa 5). Tekkinud kategooriad esitatakse bakalaureusetöö peatükis „Tulemused”.

IV Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärk oli luua õppematerjal, mis toetaks lasteaiaõpetajaid 6–7-aastastele lastele luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade sisu selgitamisel ning välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused ja täiustamise ettepanekud õppematerjali kohta. Uuringu tulemused on esitatud järgnevas alapeatükikes uurimisküsimuste kaupa. Tulemuste illustreerimiseks on kasutatud õpetajate tsitaate, mis on välja toodud kaldkirjas ning välja jäetud osa on asendatud ümarsulgudega, mille vahel on kolm punkti. Esitatud tsitaate on loetavuse huvides korrigeeritud ja konfidentsiaalsuse tagamiseks on nimed asendatud pseudonüümidega (Õ1–Õ6).

V etapp: õppematerjali hindamine

Esimene uurimisküsimus

Esimese uurimisküsimuse „*Kuidas lasteaiaõpetajate arvates toetavad koostatud luuletused koos vastavate liigutuste ja küsimustega vanasõnade sisu selgitamist õppematerjali katsetamise põhjal?* andmeanalüüsi põhjal moodustus neli peakategoriat: õppematerjali sobivus 6–7-aastastele lastele, lõimimine ja õppetegevuse eesmärkide saavutamine, õppematerjali kasutusmugavus õpetajale, õppematerjali kasutusvõimalused.

Kategooria **õppematerjali sobivus 6–7-aastastele lastele** käsitleb õppematerjali vastavust selle vanuserühma arengutasemele ja rolli õppimise toetamisel. See peakategooria

jagunes omakorda alakategoriateks: **eakohasus ja arusaadavus, laste kaasatus, seos õppematerjali ja lapse igapäevaelu vahel**. Alakategooria **eakohasus ja arusaadavus** all tõid õpetajad välja, et koostatud õppematerjal on laste vanusele vastav ja hästi mõistetav ning liigutused, luuletuste pikkus ja küsimused on jõukohased. Esile toodi sihtrühmale sobilik ja selge keelekasutus *Väga hea sõnavara, lauseehitused mulle meeldisid (...)* (Õ3). Ühe õpetaja hinnangul sobiks luuletuse „Hoolikalt riidesse” temaatika pigem 4–5-aastastele lastele.

Alakategooria **laste kaasatus** all rõhutati, et lapsed olid terve tegevuse vältel vaimselt kaasatud *Tekib väga, väga hea arutelu. Igaüks hakkab mõtlema, kuidas see temaga seotud on või tema tegemiste või tunnetega (...)* (Õ3). Füüsilise kaasatuse osas toodi esile, et lapsed reageerisid liigutustele spontaanselt ja loomulikult (...) *kus oli palli pörgatamine, lastelt endilt tuli ka kohe selline õige palli pörgatamise liigutus (...)* (Õ5). Samuti täheldati, et liigutused mõjutasid positiivselt laste osalust õppetegevuses (...) *ma juhiks tähelepanu, et isegi aktiivsus- ja tähelepanuhäirega laps püsis ülihästi. (...) väga hästi aitasid liigutused püsida tegevuse juures* (Õ4). (...) *tähelepanu koonduski ja liigutuste kaudu lapsel jääb see mällu* (Õ2).

Alakategoorias **seos õppematerjali ja lapse igapäevaelu vahel** märgiti, et lastel oli lihtne seostada õppematerjali igapäevaelu füüsiliste tegevustega *Kes tõi välja spagaadi, silla tegemise või hundiratta viskamise ja arutlesidki, et kui alguses välja ei tulnud, siis tegi ja harjutas ja nüüd on väga osav selles* (Õ3). Õpetajad tõid välja, et lapsed seostasid arutelu käigus erinevaid juhtunud olukordi vanasõnaga ning õpitu kandus õppematerjali katsetamise ajal edasi ka laste igapäevaellu (...) *üks laps ütles, et tead õpetaja, ütlesin oma emmele, et „Tark ei torma“.* (...) *laps selgitas, et kui nad olid autosse hakanud minema, et lasteaeda sõita, siis ema unustas autovõtmed tuppa* (Õ5). (...) *tüdrukud leidsid, et teisel pool aeda oli poriköögi mänguasi. (...) Siis nad kutsusid mind appi ja ütlesid „Kus viga näed laita, seal tule ja aita“* (Õ2). Õpetajad märkisid, et lastel on mõnikord keeruline vanasõna seostada luuletuse teemast erineva neile tuttava teemaga.

Teine peakategooria **lõimimine ja õppetegevuse eesmärkide saavutamine** hõlmab erinevaid lõimimise võimalusi ning õppe- ja kasvatustegevuse valdkondade eesmärkide saavutamist. Moodustus seitse alakategooriat: **keel ja kõne, mina ja keskkond, matemaatika, muusika, kunst, liikumine ja üldoskused**. Moodustunud alakategooriad kattuvad Koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) välja toodud õppe- ja kasvatustegevuste valdkondadega. Õpetajate hinnangul on õppematerjal vastavuses Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekavaga *Minu meelest toetavad vanasõnad ja nende tähenduse selgitamine läbi luuletuse ja mängulise liikumise hästi õppekava eesmäärke* (Õ5).

Alakategooria **keel ja kõne** all rõhutasid õpetajad, et õppematerjal annab võimaluse rikastada laste sõnavara *Hõlmad oli neile täiesti võõras sõna. Ja siis mul oli vest seljas, ma võtsin ise hõlmadest kinni ja näitasin (Õ2).* (...) ühe luuletuse pealkiri oli „Väljasõit”, sedasi me pole ka õppekäike nimetanud. (...) sõnavara oli sobiv laste vanust arvesse võttes ja samas oli ka uusi sõnu, mida õpetada (Õ5). Samuti märkisid õpetajad, et õppematerjal aitab kaasa eneseväljendusoskuse arengule (...) tuligi eraldi jutustamise tund kohe, sest nad tahtsid kohe oma kogemust edasi anda (Õ2). (...) suuresti tegelesime vestluses, see andis lastele hea võimaluse oma mõtteid väljendada ja arutleda (Õ5). Intervjuudest selgus, et õppematerjali on võimalik kasutada erinevate keeleliste osaoskuste arendamiseks *Ma kirjutasin luuletuse seina peale, et lapsed saaks lugeda (...) nad ise kirjutasid vanasõnad paberi peale ja panime seinale. Ja sealt nad käivad aeg-ajalt vaatamas ja loevad (Õ2).*

Alakategooria **mina ja keskkond** all seostasid õpetajad õppematerjali kultuuripärandi edasikandmise ning väärtuste kujundamisega (...) *vanasõna kui selline on niivõrd oluline Eesti rahvapärимuse edasiandmisel (Õ6).* Muidugi ka hea ja halva käitumise vahel vahet tegemine ja siis põhjus-tagajärg seoste loomisel oli ka hästi abiks (Õ6). Õpetajad mainisid, et nad lõimisid õppematerjali erinevate traditsioonidega (...) *tuhkapäevale omaselt võtsime hoopis muude kunstivahendite asemel söed ja joonistasime. (...) kuidas söega kujutada midagi, see vajab ka harjutamist (Õ3).* Õpetajad rääkisid, kuidas nemad kasutasid õppematerjali erineva temaatikaga *Ma tõin muinasjutu ja vanasõna sarnasuse, et mõlemad on õpetlikud (Õ2).* (...) *meil oli rahamäng (...) kus tuligi välja, et „Tark ei torma”. Enne tuleb mõelda, kuidas oma rahagi kasutada (Õ3).*

Alakategooriates **matemaatika**, **muusika** ja **kunst** leidsid õpetajad õppematerjali lõimimiseks erinevaid võimalusi. **Matemaatika** all nimetati matemaatiliste jutukeste loomist ja ajamõistete kujundamist (...) *kui on jalgrattaga sõit, siis saab matemaatikas tekstülesandeid koostada selle järgi (Õ1) (...) enne ja pärast mõisteid saab ju ka õpetada – see on juba matemaatika (Õ2).* Õppematerjali lõimiti ka rütmi- ja meloodiataju arendamiseks **muusika** valdkonnaga (...) *me oleme ise viise ka teinud. (...) ja siis sammud marssisin vahepeal juurde (Õ1).* (...) *saab väga hästi ju näiteks rütmimänge mängida (Õ5).* **Kunstiga** lõimimise all kinnitasid õpetajad erinevate tehniliste oskuste arendamist (...) *meil oli kunstitegevus vastlapäeva raames, lastel oli eesmärk maalida kelgutaja. Sidusin selle vanasõnaga „Harjutamine teeb meistriks“ (...) (Õ5).*

Alakategooria **liikumine** all toodi välja, et õppematerjal arendab nii peen- kui jämemotoorikat *Siin ongi nii käemängu, sõrmemängu kui ka kogu kehaga kaasaliikumist (Õ2).* Samuti leidsid õpetajad, et luuletustele lisatud liigutused olid laste jaoks lõbusad ning

kaasahaaravad *Kogu protsess oli mänguliselt üles ehitatud ja just need liigutused andsid eriti hea võimaluse sirutamiseks (...)* (Õ5). Veel märgiti, et liigutused soodustavad mäluprotsesside arengut ja muudavad õpitu meelde jätmise lihtsamaks *Kui lapsel lause algus meelde ei tulnud, siis abistasin liigutuse ettenäitamisega ja kohe laps haaras kinni (...)* (Õ5). (...) *kui laps teeb midagi hea meelega ja saabki liigutada, siis see aitab kogu õppimist* (Õ1).

Üldoskuste alakategooria all selgus, et õppematerjal aitab kaasa enesekohaste oskuste arengule (...) *lapsed said oma tunnetest rääkida* (Õ2). Õpetajad leidsid, et õppematerjal arendab laste tunnetus- ja õpioskuseid (...) *tähelepanu koondamine, mälu, mõtlemine, keskendumine, et tegelikult on hästi palju olulisi oskusi, mis on lapse arengus tähtsad* (Õ5). *Liigutused hoidsid nende tähelepanu ja aitasid paremini aru saada, millest käib jutt. Nad kuidagi kohe püsisid tegevuses rohkem kaasas* (Õ6). Samuti toodi välja, et õppematerjal toetab sotsiaalsete oskuste eesmärkide saavutamist *Üks laps tõigi näite, (...) tal kukkus terve lego kast põrandale (...) kuna me eelnevalt olime antud vanasõna teemal arutanud, siis tulid lapsed kohe appi lego tükke kokku korjama (...)* (Õ5).

Kolmanda peakategooria **õppematerjali kasutusvõimalused** all tõid õpetajad esile õppematerjali sidumise erinevate õppetegevustega kogu päeva jooksul, rõhutades selle kasutatavust rühma- ja käitumisreeglite kinnistamisel, teema sissejuhatamisel, ootamise sisustamisel, rahunemispauside toetamisel ning suu- ja keelelihaste arendamisel hommikuringis. Õpetajad kasutasid õppematerjali erinevate teemadega – ilm, muinasjutt, raha, raamatud, ohutus, mängimine, sõprus ja sport (...) *võtsime muinasjutu "Kolm põrsakest" ja mõtlesime missugune vanasõna sinna sobiks* (Õ2). Õpetajad märkisid, et õppematerjali on lihtne siduda rahvakalendri tähtpäevadega (...) *saingi kasutada sõbrapäeval, vastlapäeval, emakeelepäeval, Eesti Vabariigi sünnipäeval ja kindlasti on neid veel (...)* (Õ5). Lisaks väljatoodule rõhutasid õpetajad, et õppematerjali on võimalik siduda paljude erinevate teemade ja tähtpäevadega. Veel nimetasid õpetajad võimalust, et õppematerjali saab kasutada eraldi osadena ja kohandada ka nooremale vanuserühmale.

Neljas peakategooria **õppematerjali kasutusmugavus õpetajale** jagunes **sisuliseks** ja **visuaalseks ülesehituseks**. **Sisulise ülesehituse** all leiti, et õppematerjal on arusaadav, terviklik ja mõtestab vanasõna sisu lahti *Ma sain pedagoogina aru, mida tegema pean (...)* väga hästi läbimõeldud küsimused, lastele arusaadavad ja tõesti mulle samamoodi väga hea abimaterjal (Õ5). Õpetajad väitsid, et õppematerjal vähendas õppetegevuse planeerimiseks kuluvat aega (...) *arvestades, kui põhjalik see kõik on, siis võta ette ja tee. Ei olegi midagi ette valmistada ju vaja tegelikult* (Õ6). (...) *lihtne, loogiline ja terviklik abimaterjal kindlasti just*

nende luuletuste, liigutuste ja küsimuste osas. Sellega hoidsin kindlasti aega kokku (Õ5). Ühe õpetaja sõnul kulus tal õppetegevuse ettevalmistamiseks sama palju aega kui tavaliselt.

Visuaalse ülesehituse puhul hinnati kõrgelt õppematerjali kasutusmugavust, suurust, kompaktsust, tagasihoidlikku värvivalikut, teksti suurust ja loetavust (...) *käepärane, pista kasvõi käekotti ja mine (...)* (Õ1). (...) *see oli väga hea, et visuaalselt oli eraldi – need liigutused olid teises kirjas ja luuletus ise oli jämedas kirjas* (Õ4). Samuti tõid õpetajad välja, et õppematerjali kasutamist lihtsustas võimalus lehti köitmisrõngast välja võtta ja kasutada neid ühekaupa. Ühe õpetaja sõnul olid luuletuse ja liigutuste teksti paigutused liiga lähestikku üksteisega (...) *kui ta läheb ühes reas, siis on natuke raske jälgida* (Õ3).

Teine uurimisküsimus

Teise uurimisküsimuse „*Milliseid muudatusettepanekuid teevad lasteaiasõpetajad õppematerjali täiustamiseks?*” andmeid analüüsid moodustati kategooriad muudatusettepanekud ja täiustamise ettepanekud. **Muudatusettepanekute** kirjeldus ja rakendamine on välja toodud alljärgnevas tabelis (Tabel 2).

Tabel 2. Õpetajate muudatusettepanekud ja nende rakendamine

Muudatus- ettepanek	Viidi sisse +/ ei viidud -	Enne muudatust	Peale muudatust
Muuta „Lõbus mäng“ ühe rea sõnastust	+	„Sul liiv kõik kukkus maha!“ hakkas kohe pahandama.	„Sul liiv kõik kukkus maha – seda me küll ei taha!”
Muuta „Lõbus mäng“ ühe küsimuse sõnastust	+	Mis sa arvad, miks otsustas laps ise sõbral maha kukkunud liiva kokku pühkida?	Mis sa arvad, miks otsustas laps sõpra aidata?
Muuta sõrme viibutamise liigutus	+	1. Mis on reeglid vaatlemisel, <i>(viibuta üht nimetissõrme)</i> 2. Sa vaata, et ei kiirusta, <i>(viibuta üht nimetissõrme)</i> 3. Seepärast vaata kindlasti, <i>(viibuta aeglaselt nimetissõrmega)</i>	1. Mis on reeglid vaatlemisel, <i>(pane käed silmade ette, nagu vaataksid binokliga)</i> 2. Sa vaata, et ei kiirusta, <i>(siruta käsi ette, peopesa väljaspool)</i> 3. Seepärast vaata kindlasti, <i>(pane käed silmade ette, nagu vaataksid binokliga)</i>
Liigutuste tekst teisele reale või tulpa kõrvale	+	Liigutuste tekst oli luuletuse sisuga samal real, kuid kaldkirjas.	Loetavuse parandamiseks viidi liigutuste tekst taandega teisele reale.
Luuletustes vähem moraliseerimist	-		

Õpetajate poolt tehtud muudatusettepanekutest ei teostatud üht ettepanekut – soovitati luuletustes kasutada vähem moraliseerimist. Töö autorid otsustasid seda muudatust mitte sisse

viia, sest vanasõnade üheks lahutamatuks omaduseks peetakse nendes peituvat õpetlikku sisu (Laugaste, 1975; Eisen, 1914; Hussar *et al.*, 1984; Mitt, 2012).

Täiustamise ettepanekute kategooria all toodi välja, et autorid võiksid koostada veel sarnaseid õppetegevusi *Tehke siis kõik Eesti vanasõnad ära ja siis kogumikuks* (Õ6). Veel soovitati teha versioon lastele lugemisoskuse arendamiseks (...) *mida nad ise saaksid lugeda, trükitähtedes siis* (Õ6). Soovitati, et õppematerjali juurde võiks luua ka pildiseeria (...) *minu meelest saaks väga hästi õpetada vanasõna läbi seeriapiltide ehk siis põhjus-tagajärg seose loomiseks ja jutustamisoskuse arendamiseks* (Õ5). Selle uurimistöö raames neid täiustamise ettepanekuid ajapiirangu tõttu ei rakendatud.

V Arutelu

Tuginedes uuringu eesmärgile ja uurimisküsimustele, arutletakse järgnevas peatükis tähtsamate tulemuste üle, seostatakse neid teooria ja varasemate uuringutega, tuuakse välja töö piirangud ja praktiline väärtus. Bakalaureusetöö eesmärk oli luua õppematerjal, mis toetaks lasteaiaõpetajaid 6–7-aastastele lastele luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade sisu selgitamisel ning välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused ja täiustamise ettepanekud õppematerjali kohta.

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada, kuidas lasteaiaõpetajate arvates toetavad koostatud luuletused koos vastavate liigutuste ja küsimustega vanasõnade sisu selgitamist õppematerjali katsetamise põhjal. Õpetajate arvamustest selgus, et koostatud õppematerjal toetab vanasõnade sisu selgitamist, sest õppematerjal on 6–7-aastastele lastele arusaadav, eakohane, sisult sobilik ja arendab laste sõnavara. Eelnevate uuringute põhjal on selgunud, et sõnavara aitavad rikastada nii vanasõnade (Abbasova *et al.*, 2022; Baharian & Rezai, 2014; Boc-Sinmarghitan *et al.*, 2023) kui ka luuletuste kasutamine õppeprotsessis (Apriliana *et al.*, 2023; Mullen, 2017; Uljas, 2024; Zhou & Lu, 2024). Johannes Käis (1996) on öelnud, et laste õpetamisel peab arvestama nende arengut ja võimeid. Õpetajad on varasemalt samuti hinnanud õppematerjali valikul enim oluliseks eakohasust ja arusaadavust (Taimalu *et al.*, 2020). Uuringu tulemustest saab järeldada, et õppematerjali loomisel järgiti tõendus põhised eakohasuse ja arusaadavuse kriteeriume (Best European..., 2024; Tomlinson, 2013), mille tulemusel ei ole õppematerjal üksnes laste vanusele ja arengule vastav, vaid ka sobilik laste sõnavara rikastamiseks, mis omakorda toetab eneseväljendusoskuse arengut.

Lasteaiaõpetajate hinnangul toetab vanasõnade sisu edasiandmist laste aktiivne osalemine kogu tegevuse vältel ning õppematerjali seostamine laste igapäevaeluga. Teooriast

on teada, et õppimine toimub tulemuslikumalt siis, kui laps on tegevuses aktiivne osaline (Käis, 1996; Blinkoff *et al.*, 2023) ning kui õppesisu on seotud lapse varasemate kogemuste ja eluliste olukordadega (Käis, 1996; Kulderknup, 2009). Ka Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) rõhutab lapse aktiivset osalust. Seetõttu on oluline arvestada õppematerjali kavandamisel laste varasemate kogemustega, et nad saaksid luua seoseid enda elu ja õpitava vahel. Lisaks märkisid õpetajad, et liigutuste lisamine toetas laste keskendumist ja tähelepanu hoidmist, mis omakorda kinnitab ka varasemalt teoorias väljatoodut (Jakobson, 2009; Männamaa & Marats, 2009). Sellest võib järeldada, et õppematerjal soodustab laste osalust õppetegevuses ning seetõttu tundsid ka õpetajad, et õppematerjal toetab vanasõnade sisu edastamist.

Lasteaiaõpetajad pidasid lisatud küsimusi oluliseks õppematerjali osaks, sest arutelu tekkimine ja seeläbi seoste loomine toetas vanasõnade sisu selgitamist. Teoreetilistest ülevaatest selgus, et sageli vajavad lapsed abi vanasõnade tähenduse selgitamisel ja selle sisust arusaamisel (Kalmykova *et al.*, 2018; Kharchenko & Mysan, 2021), sest vanasõnade mõistmine eeldab sügavamat mõttetegevust (Krikmann, 1997). Sellest saab järeldada, et vanasõnade sisust arusaamine on tõhusam kui seda toetatakse küsimustega, mis soodustavad sügavamat mõtlemist ja seoste loomist. Küsimused ei aita üksnes arutelu loomisele kaasa, vaid suunavad lapsi mõttetegevuse kaudu vanasõnade sisu mõistmiseni. Varasemalt on samuti leitud, et küsimustel on oluline roll laste mõtlema suunamisel (Walsh & Settes, 2015). Ka lasteaiaõpetajad tõid välja, et küsimused toetasid laste mõttetegevust ning aitasid seeläbi siduda vanasõna oma isiklike kogemustega, millest võib järeldada, et just seetõttu peavad lasteaiaõpetajad küsimusi oluliseks osaks õppematerjalist.

Lasteaiaõpetajate arvamustest selgus, et õppematerjal toetab kultuuripärandi edasikandmist ning väärtuste kujundamist, sidudes vanasõna igapäevaelu ning tähtpäevadega. Varasemad uuringud on näidanud, et vanasõnad aitavad lastel paremini mõista kultuuripärandit (Abbasova *et al.*, 2022; Florence & Oloo, 2022), kujundada väärtusi (Florence & Oloo, 2022) ning avaldavad omakorda positiivset mõju käitumisele (Laugaste, 1975; Nasir, 2015; Özkan, 2002). Seetõttu võib järeldada, et õppematerjal ei toeta üksnes laste keelelist arengut, vaid väärtustab ka kultuuri edasikandmist ning rahvapärilise elu hoidmist. Samuti aitab õppematerjal kujundada laste väärtushinnanguid ja toetada positiivset käitumist.

Intervjuudes tõid lasteaiaõpetajad esile, et õppematerjali on lihtne seostada lapsi ümbritseva keskkonna teemadega ning lõimida erinevate õppe- ja kasvatustegevuse valdkondadega. Laste ümbritsevast keskkonnast ja laste elust tulenev teema aitab õppetegevuse tervikuks siduda ning valdkondade lõimimine toetab laste igakülgselt arengut ja

mitmekesistab tegevusi (Koolieelse lasteasutuse..., 2008). Eelnevast uuringust on selgunud, et vanasõnade lõimimine õppetöösse rikastab samuti õppimist (Florence & Oloo, 2022). Seega võib järeldada, et õppematerjali lihtne lõimitavus ja seostamine erinevate teemadega aitab lasteaiaõpetajal rikastada õppetegevusi ning toetab laste igakülgset arengut, pakkudes samas ka paindlikkust õppetegevuste planeerimisel.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada, milliseid muudatusettepanekuid teevad lasteaiaõpetajad õppematerjali täiustamiseks. Intervjuudest selgus, et üldiselt olid lasteaiaõpetajad õppematerjaliga rahul ning kasutaksid seda edaspidi ise ja soovitaksid ka teistel kasutada. Muudatusettepanekuid tehti vähe, mis võib olla tingitud sellest, et sarnaseid õppematerjale ei ole varasemalt loodud ning lasteaiaõpetajatel puudus võrdlusvõimalus. Muudatusettepanekutest toodi esile teksti visuaalne kujundus, mille eesmärk on eraldada luuletuse ja liigutuste tekst, et parandada loetavust. Sellest võib järeldada, et kuigi õpetajad olid üldiselt kujundusega rahul, nähakse siiski võimalust muuta õppematerjal veelgi arusaadavamaks, et seda oleks lihtsam kasutada. See näitab, et intervjuueeritud õpetajad pidasid samuti oluliseks õppematerjali arusaadavust ja kasutusmugavust nagu on selgunud ka varasemast uuringust (Taimalu *et al.*, 2020).

Täiustamise ettepanekutest jäi enim kõlama soovitus täiendada loodud õppematerjali teiste vanasõnadega. Sellest võib järeldada, et lasteaiaõpetajatel on sarnaste õppematerjalide järgi vajadus. Vanasõnade käsitlemisega seotud õppematerjalide vähesust on mainitud ka varasemates uuringutes (Cowan, 2019; Janovitš, 2024; Rein, 2021), mis viitab sobivate õppematerjalide puudusele. Koostatud õppematerjal aitab nimetatud puudujääki täita, pakkudes lasteaiaõpetajatele terviklikke ja seotud õppetegevusi vanasõnade käsitlemiseks, aidates õppetegevusi mitmekesistada vanasõnade abil.

Bakalaureusetöö üheks piiranguks võib pidada asjaolu, et kvalitatiivse uurimuse käigus saadi teada vaid väikese valimi, kuue lasteaiaõpetaja, arvamused antud õppematerjali kohta. Piiranguks, mida ei saa välistada, võib olla ka see, et õppematerjali autoritele ei soovitud materjali suhtes kriitikat avaldada ja seetõttu esines muudatusettepanekuid pigem vähe. Anonüümne tagasiside ankeet võiks aidata saada sisukamat ja laiaulatuslikumat tagasisidet muudatusettepanekuteks. Edaspidi võiks seda uuringut laiendada ja viia läbi eksperiment, et välja selgitada, kuidas mõjutab koostatud õppematerjal võrreldes traditsioonilisel viisil vanasõnade õpetamisega laste vanasõnade mõistmist. Samuti võiks läbi viia uuringu lasteaialaste seas, et välja selgitada nende arvamused ja kogemused vanasõnade õppimisest antud õppematerjali abil.

Bakalaureusetöö praktiliseks väärtuseks on töö raames loodud autentse sisuga õppematerjal, mida katsetasid ja hindasid praktiseerivad lasteaiaõpetajad reaalsetes rühma tingimustes ning mida on tagasiside põhjal parendatud. Erineva tööstaaži ja taustaga õpetajad võimaldasid saada sisuka ülevaate õppematerjali sobivusest ning kasutusvõimalustest lasteaias. Tööle lisab samuti väärtust tõenduspõhiste õppematerjali koostamise põhimõtete järgimine (Best European..., 2024; Tomlinson, 2013). Bakalaureusetöö usaldusväärsust suurendab ka mõlema autori koostööine panus, erinevad vaatenurgad ja kogemuste mitmekesisus, mille tulemusel valmis sisukas õppematerjal. Uuring viidi läbi tihedas koostöös ja järjepidevate videokõnede kaudu, arvestades mõlema autori teadmisi, kogemusi ja arvamusi. Autorid kaaluvad õppematerjali täiendamist ka teiste vanasõnadega ning seejärel materjali avaldamist. Õppematerjal asub töö lisa (Lisa 6).

Tänu sõnad

Töö autorid tänavad lapsi, kes tegevustest aktiivselt osa võtsid ning lasteaiaõpetajaid, kes koostatud õppematerjali lasteaia õppetegevustes kasutasid ja sellele tagasisidet andsid. Suur tänu juhendajale julgustamise, põhjaliku ja kiire tagasisidestamise ning igakülgse toetuse eest. Eriline tänu lähedastele, kes olid suureks toeks ja abiks töö kirjutamise ajal.

Autorsuse kinnitus

Kinnitame, et oleme koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega. Mõlemad töö autorid panustasid igasse bakalaureusetöö osasse. Ühiselt panustati teooria läbi töötamise ja kirjutamise, õppematerjali kavandamise ja väljatöötamise, andmete kogumise, töötlemise ning analüüsimise. Helmen koostas kolm luuletust koos liigutuste ning küsimustega, Triinu koostas kaks. Koostöös parendati ja täiendati õppematerjali ning kujundati tervikuks. Mõlemad autorid intervjuerisid kolme õpetajat, transkribeerisid ja kodeerisid antud intervjuud. Koostöös loodi kategooriad ja analüüsi saadud tulemusi. Eelnevat arvesse võttes tunnevad töö autorid, et nad panustasid valminud töösse võrdselt.

Kasutatud kirjandus

- Ababneh, S., & Al-Ajlouny, M. K. (2017). Are proverbs dying? *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*, 5(1), 97–103. DOI:10.22190/JTESAP1701097A
- Abbasova, N., Zaynalova, N. T., & Mahammatjonova, M. S. (2022). Methods and techniques for teaching english proverbs and sayings in the efl classroom. *Science and innovation*, 1(7), 661–667. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7263808>
- Apriliana, N. D., Rokmanah, S., & Syachruraji, A. (2023). Utilization of Poetry as a Learning Tool to Improve Speaking and Writing Skills in Elementary School Students. An Experimental Study. *Jurnal Pendidikan Mandala*, 8(4), 1063–1071. DOI:10.58258/jupe.v8i4.6107
- Aruste, S. (2014). *Lasteaiaõpetajate hinnangud väärtuskasvatusemetoodikale Väärtuskasvatuse Tarkuste Hoidmise abil*. [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/42160>
- Baharian, E., & Rezai, J. M. (2014). The Effect of Proverbs on Learning Vocabulary Through Visual Organizers. *International Journal of English Language Teaching*, 2(4), 16–32.
- Best European Learning Materials Awards. Evaluation Criteria*. (2024). <https://www.belma-award.eu/Evaluation-Criteria.html>
- Blinkoff, E., Nesbitt, K. T., Golinkoff, R. M., & Hirsh-Pasek, K. (2023). Investigating the contributions of active, playful learning to student interest and educational outcomes. *Acta psychologica*, 238(103983), 1-7. DOI:10.1016/j.actpsy.2023.103983
- Boc-Sinmarghitan, D., Dragoescu, A. A., & Samfira, E. M. (2023). ‘Our daily bread’ – foreign language learning through proverbs and idioms. *International Journal for Quality Research*, 17(4). 1085–1096. DOI:10.24874/IJQR17.04-07
- Cheung, W. C., Shen, S., & Meadan, H. (2022). Correlation between motor, socio-emotional skills, and academic performance between young children with and without disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 34(2), 211–231. DOI:10.1007/s10882-021-09796-8
- Coats, K. (2013). The meaning of children's poetry: A cognitive approach. *International Research in Children's Literature*, 6(2), 127–142. DOI:10.3366/IRCL.2013.0094
- Cowan, K. (2019). *Inglise keele õpetajate arvamused vanasõnade õpetamise kohta III kooliastmes*. [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/64985>
- Diko, M. (2025). Children’s rhymes, timeless melodies: uncovering the role and significance of amaXhosa children’s rhyme songs using cultural anthropological theory. *Safundi*,

- 1-24. DOI:10.1080/17533171.2024.2437187
- Eisen, M. J. (1914). *Eesti wanadsõnad*. K. Sööt'i ja G. Roht'i Kirjastus.
- Florence, A. M., & Oloo, O. M. (2022). Proverbs as a Teaching Medium in Kenyan Competency Based Curriculum. *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 10(8), 13–22. DOI:10.20431/2347-3134.1008002
- Hallap, M., & Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hussar, A., Krikmann, A., & Sarv, I. (1984). *Vanasõnaraamat*. Eesti Raamat.
- Isakov, Z. S., & Olimova, D. B. (2021). The Educational Importance of Proverbs in the Formation of Spiritual and Moral Characteristics in Students. *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, 1(2), 122–124.
- Jakobson, T. (2009). 1. osa. K. Vahar (toim). (2009). *Liisusalmid ja lasteriimid: liisusalmid ja lasteriimide kasutusvõimalused lasteaia õppe- ja kasvatustegevustes* (lk 6–51). Kirjastus Ilo.
- Janovitš, I. (2024). *Õpilaste ja õpetajate suhtumine vanasõnade õppimisse ning õpetamisse eesti keele kui teise keele tundides põhikooli III astmes* [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://hdl.handle.net/10062/102189>
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kalmykova, L., Kharchenko, N., & Mysan, I. (2018). Peculiarities in Understanding of Indirect Meaning of Proverbs and Idioms by Children of Pre-School Age. *Psycholinguistics*, 24(1), 149–182. DOI:10.31470/2309-1797-2018-24-1-149-182
- Kharchenko, N. V., & Mysan, I. V. (2021). Psycholinguistic study of the speech of older preschool children: Specific features of understanding the figurative meaning of phrases and their use in spontaneous speech. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University Series „Pedagogy and Psychology“*, 7(2), 25–37. DOI:10.52534/msu-pp.7(2).2021.25-37
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008). *Riigi Teataja I 2008*, 23, 152. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032023005>
- Krikmann, A. (1997). *Sissevaateid folkloori lühivormidesse: Põhimõisteid, žanrisuhteid, üldprobleeme*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kruse, K. (2002). *Introduction to Instructional Design and the ADDIE Model*. <http://docshare01.docshare.tips/files/12024/120247130.pdf>
- Krusten, R., Kumberg, K., Mürsepp, M., Niitra, M., Ojala, H., Palm, J., Reidolv, M., & Tarrend, A. (2006). *Lastekirjanduse sõnastik*. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.

- Kulderknup, E. (2009). Saateks. E. Kulderknup (toim), *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad* (lk 5). Kirjastus Studium.
- Käis, J. (1996). Üldõpetus. F. Eisen (koost). *Kooli-raamat* (lk 186–193). Kirjastus Ilmamaa.
- Laugaste, E. (1975). *Eesti rahvaluule*. 3. Tr. Kirjastus Valgus.
- Linno, M. (2020). *Transkribeerimine*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/transkribeerimine/>
- Lipatova, Y. Y., & Shigapova, F. F. (2023). Communicative-functional approach to the learning of phenomenon „silence“ in proverbs and sayings (on the basis of russian, english, and german folk proverbs. *Russian Linguistic Bulletin*, 1(37), 1–6.
DOI:10.18454/RULB.2023.37.38
- Luo, Q., Gao, L., Yang, Z., Chen, S., Yang, J., & Lu, S. (2024). Integrated sentence-level speech perception evokes strengthened language networks and facilitates early speech development. *NeuroImage*, 289. DOI:10.1016/j.neuroimage.2024.120544
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173>
- Mitt, M. (2012). *Väärtuskasvatus Tarkuste Hoidise abil: Eesti rahvapärimusel põhinev metoodika lasteaedadele, algkoolidele ja lapsevanematele*. MTÜ Väärtuskoolitus.
- Mullen, G. (2017). More than words: Using nursery rhymes and songs to support domains of child development. *Journal of Childhood Studies*, 42(2), 42–53.
DOI:10.18357/jcs.v42i2.17841
- Männamaa, M., & Marats, I. (2009). Lapse üldoskuste areng. E. Kulderknup (toim), *Üldoskuste areng koolieelses eas* (lk 5–43). Kirjastus Studium.
- Nasir, C. (2015). Attitudes of Acehnese People towards Acehnese Proverbs in Relation to Education. *Studies in English Language and Education*. 2(1), 50–66.
DOI:10.24815/siele.v2i1.2234
- Olev, A. & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing* 10(3), 409–421.
DOI:10.22364/bjmc.2022.10.3.14
- Read, K., Macauley, M., & Furay, E. (2014). The Seuss boost: Rhyme helps children retain words from shared storybook reading. *First Language*, 34(4), 354–371.
DOI:10.1177/0142723714544410
- Rein, A. (2021). *Lasteaiaõpetajate arvamused vanasõnade rollist ja kasutamisest 6–7-aastaste rühmas Põlvamaa lasteaedade näitel* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/72939>
- Sõnaveeb. (2023). <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/lasteluule/1/est>

- Sõnaveeb*. (2024). <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/luuletus/1/est>
- Zhou, X., & Lu, X. (2024). The Impact of Children's Literature and Family Environment on Early Childhood Education. *SHS Web of Conferences*, 187(03035), 1–4.
DOI:10.1051/shsconf/202418703035
- Taimalu, M., Uibu, K., & Leola, H. (2020). Eesti keele ja matemaatika õppevara valiku põhimõtted ja eesmärgid lasteaia- ja klassiõpetajate hinnangul. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(2), 164–191. DOI:10.12697/eha.2020.8.2.07
- Talinurm, M. (2009). 2. osa. K. Vahar (toim). (2009). *Liisusalmid ja lasteriimid: liisusalvide ja lasteriimide kasutusvõimalused lasteaia õppe- ja kasvatustegevustes* (lk 52–78). Kirjastus Ilo.
- Tartu Ülikooli eetikakeskus. (2023). *Hea teadustava*. 2. Tr. Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Taylor, A. (1962). *The Proverb and an Index to the Proverb*. Folklore Associates.
- Teras, E. (2019). *Hoolivuse- ja sõpruse-teemaliste vanasõnade mõistmine 6-7-aastastel lastel* [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/65150>
- Tomlinson, B. (2013). *Developing Materials for Language Teaching* (2rd ed.). Bloomsbury.
- Uljas, B. (2024). *Lasteaiaõpetajate arvamused luuletuste õppetegevustes kasutamisest ja 3–4-aastaste laste fonoloogiliste oskuste arendamisest* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://hdl.handle.net/10062/100108>
- Voolaid, P. (2010). *Üle-eestilise lasteaiapärimuse kogumisvõistluse lühikokkuvõte*.
<https://www.folklore.ee/kp/lp/v6it.htm>
- Walsh, J. A., & Sattes, B. D. (2015). *Questioning for classroom discussion: Purposeful speaking, engaged listening, deep thinking*. Association for Supervision & Curriculum Development.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.
- Özkan, H. (2022). The Use of Proverbs and Idioms for Teaching Basic Concepts of the Primary-Level 'Religious Knowledge and Morality' Courses. *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27(2), 149–174. DOI:10.58568/firatilahiyat.1171873
- Yoon, H., Schwarz, I., & Nippold, M. (2016). Comparing proverb comprehension in Korean and American youth. *Speech Language and Hearing*, 19(3), 161–170.
DOI:10.1080/2050571X.2016.1164938

Lisad

Lisa 1. Pöördumine õpetajate poole

Tere, lugupeetud lasteaia õppejuht!

Oleme Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse 3. kursuse üliõpilased Helmen Mitt ja Triinu Saluste. Me soovime leida intervjueeritavaid, kes oleksid lahkesti nõus katsetama õppematerjali ja andma sellele tagasisidet intervjuu käigus.

Meie bakalaureusetöö „Õppematerjal luuletuste ja vastavate liigutuste abil vanasõnade käsitlemiseks 6–7-aastaste lastega ja lasteaiaõpetajate tagasiside õppematerjalile“ eesmärk on luua õppematerjal, mis toetaks lasteaiaõpetajaid 6–7-aastastele lastele luuletuste ja vastavate liigutuste abil vanasõnade sisu selgitamisel ning välja selgitada lasteaiaõpetajate arvamused ja täiustamise ettepanekud õppematerjali kohta.

Otsime lasteaiaõpetajaid, kes:

- omavad vähemalt 5-aastast töökogemust;
- õpetavad 2024/2025 õppeaastal 6–7-aastaseid lapsi;
- on valmis katsetama õppematerjali ning seejärel andma õppematerjalile tagasisidet intervjuu käigus.

Tagame tulemusi analüüsidest ja tööd kirjutades intervjueeritavate konfidentsiaalsuse!

Oleme tänulikud, kui saadate alljärgneva kirja edasi oma lasteaia õpetajatele, kes vastavad antud kriteeriumitele.

Lugupeetud lasteaiaõpetaja!

Oleme Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse 3. kursuse üliõpilased Helmen Mitt ja Triinu Saluste. Kirjutame seoses oma bakalaureusetööga „Õppematerjal luuletuste ja vastavate liigutuste abil vanasõnade käsitlemiseks 6–7-aastaste lastega ja lasteaiaõpetajate tagasiside õppematerjalile“. Oleme koostanud selle raames õppematerjali viie luuletuse ja nende juurde käivate liigutustega, mille abil lastele vanasõnade sisu selgitada. Palume Teil neid kõiki luuletusi koos liigutustega katsetada 3 nädala jooksul alates õppematerjali kättesaamisest ja katsetuse järgselt anda koostatud õppematerjalile oma eksperthinnang intervjuu käigus.

Hinnangu saamiseks soovime Teiega läbi viia intervjuu, mille lepime kokku vastavalt Teie ajakavale.

Tänutäheks saadame Teile täiendatud õppematerjali!

Kui soovite osaleda, palume teavitada meid hiljemalt 05.02.2025 e-posti aadressil helmen.mitt@ut.ee või triinu.saluste@ut.ee.

Tulemusi kasutatakse vaid teaduslikul eesmärgil, tagatud on Teie anonüümsus ja andmete konfidentsiaalsus.

Küsimuste korral palume kontakteeruda numbritel *** (Helmen), *** (Triinu) või e-posti aadressidel helmen.mitt@ut.ee, triinu.saluste@ut.ee.

Täname abi eest!

Helmen Mitt ja Triinu Saluste

Lisa 2. Intervjuukava

- Tervitus.
- Uuringu eesmärgist teavitamine ja märkmete tegemise selgitamine.
- Informatsioon andmete kasutamisest ainult käesoleva töö jaoks, konfidentsiaalsuse tagamisest, intervjuus osalemise vabatahtlikkusest ja võimalusest oma nõusolekust loobuda.
- Nõusoleku küsimine intervjuu salvestamiseks.

Taustaküsimused

1. Milline on Teie haridus?
2. Mitu aastat olete töötanud lasteaias?
3. Mitu aastat olete töötanud 6–7-aastaste laste rühmas?
4. Milline on Teie eelnev kogemus vanasõnade lõimimisega õppetegevusse?

Kuidas lasteaiasõpetajate arvates toetavad koostatud luuletused koos vastavate liigutuste ja küsimustega vanasõnade sisu selgitamist õppematerjali katsetamise põhjal?

Eakohasus

1. Kuidas hindate õppematerjali eakohasust 6–7-aastastele lastele?
  - a. *Kuidas hindate luuletuste sõnavara sobivust?*
  - b. *Mida Te arvate luuletuste pikkusest?*
  - c. *Kuidas hindate liigutuste jõukohasust?*
  - d. *Kuidas hindate küsimuste arusaadavust?*

Vastavus õppekavale

2. Kuidas toetas õppematerjal õppekavas toodud eesmärkide täitmist?
  - a. *Milliseid õppekava eesmäärke aitas õppematerjal lastel saavutada? Palun kirjeldage.*
  - b. *Milliseid eesmäärke sidusite antud õppematerjaliga? Palun tooge näide.*
  - c. *Millisel määral toetas õppematerjal üldoskuste eesmärkide saavutamist?*

Seotus igapäevaeluga

3. Milliseid teemasid käsitledes saaksite antud õppematerjali kasutada?
  - a. *Millise teemaga Teie kasutasite antud õppematerjali? Palun tooge näide.*
4. Milliseid seoseid leidsid lapsed enda eluga?
  - a. *Palun tooge konkreetne näide, mida nad ütlesid.*
  - b. *Rääkige palun lähemalt.*

Arusaadavus

5. Kuidas hindate luuletuste vastavust antud vanasõnadele?
  - a. *Mil määral aitasid luuletused selgitada vanasõnade sisu lapsele arusaadaval viisil? Palun tooge näide.*
  - b. *Kuivõrd toetas teie hinnangul luuletuse sisu vanasõnade tähenduse selgitamist? Palun tooge näide.*

Lõimitus

6. Milliseid valdkondi saab Teie hinnangul õppematerjali abiga lõimida?
  - a. *Millise valdkonnaga lõimisite õppematerjali? Palun tooge konkreetne näide.*
7. Kuidas õnnestus õppematerjali siduda õppetegevustega lasteaias?
  - a. *Milliste tegevustega lõimisite õppematerjali?*

Laste aktiivne osalemine ja mängulisus

8. Millised tegevused õppematerjalis muutsid selle lastele mänguliseks?
  - a. *Kuidas hindate, kas neid oli piisavalt?*
9. Kuidas aitasid lisatud liigutused kaasata lapsi?
  - a. *Kuidas liigutused mõjutasid laste osalemist õppetöös? Palun kirjeldage olukorda.*
  - b. *Missugune oli laste reaktsioon liigutustele?*
  - c. *Millisel määral aitasid lisatud liigutused kaasa laste keskendumisele?*
  - d. *Millist mõju avaldasid liigutused laste tähelepanule? Palun tooge näide.*
  - e. *Kuidas hindate liigutuste koostõla luuletustega? Palun tooge näide.*
  - f. *Kui kiiresti Teie hinnangul lapsed liigutused omandasid?*
10. Kuidas toetasid õppematerjali lisatud küsimused vanasõna sisu üle arutlemist?
  - a. *Milliseid seoseid vanasõna ja nende endi igapäevaelu vahel aitasid küsimused luua? Palun tooge näide.*

Arusaadavus ja kasutusmugavus

11. Kuidas hindate õppematerjali üldist ülesehitust?
  - a. *Kuidas hindate õppematerjalis oleva informatsiooni piisavust õppetegevuse läbiviimiseks?*
  - b. *Mil määral toetas õppematerjali visuaalne ülesehitus selle kasutamist?*
  - c. *Kuidas mõjutas õppematerjal õppetöö planeerimiseks kuluvat aega?*

Milliseid muudatusettepanekuid teevad lasteaiasõpetajad õppematerjali täiustamiseks?

1. Milliseid muudatusi soovitaksite luuletuste sisulises osas?
2. Milliseid muudatusi soovitaksite luuletuste liigutustes?

3. Milline osa jäi Teie jaoks arusaamatuks?
4. Milliseid muudatusi soovitaksite laste küsimuste osas?
5. Milliseid muudatusi soovitaksite õppematerjali kujunduses?
6. Millest tundsite õppematerjali juures puudust?
7. Milliseid ettepanekuid oleks Teil seoses õppematerjali täiustamisega?

Lõpetavad küsimused

1. Missugune on Teie arvamus õppematerjali kasutamisest õppetegevustes edaspidi?
2. Miks soovitaksite või ei soovitaks õppematerjali ka teistele õpetajatele?
3. Mida sooviksite veel lisada?

Tänuõnad

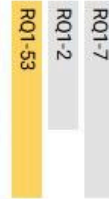
- Täname, et olite nõus õppematerjali enda rühmas katsetama ja tagasisidet andma! Teie panus on meile tähtis!

Lisa 3. Väljavõte QCAMap kodeerimisest

Mida te arvate luuletuste pikkusest?

Õpetaja5

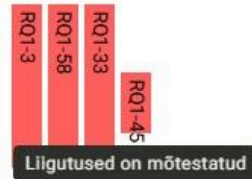
Minu meelest olid luuletused piisavalt pikad laste jaoks, et nad tegevuses suudaksid terve aja oma tähelepanu hoida ja samas ei olnud liiga lihtsad, et ma nägin, et nende jaoks oli piisav, nad ei väsinud ära ja suutsid selle ilusti kõik nagu kaasa teha. Mis oligi tore, et lapsed tegevuse lõppedes olid ikka veel huvitatud ja kaasas, mitte nii, et oleks juba ammu ära väsinud või tüdinud. Nii et minu arvates oli pikkus just paras.

Kuidas hindate liigutuste jõukohasust?

Õpetaja5

Minu meelest olid liigutused jõukohased, kõik said hakkama, kõik tulid minu meelest väga hästi ja aktiivselt kaasa ja just see liigutuste osa oli väga hea, selline sirutuspaus ka laste jaoks. Mulle endale meeldis, et liigutused olid kooskõlas luuletuse sisuga, et hästi lahti mõtestatud liigutused. Nägin seda ka laste pealt, et neil ei tekkinud segadust, et miks just nii.

Kuidas hindate küsimuste arusaadavust?

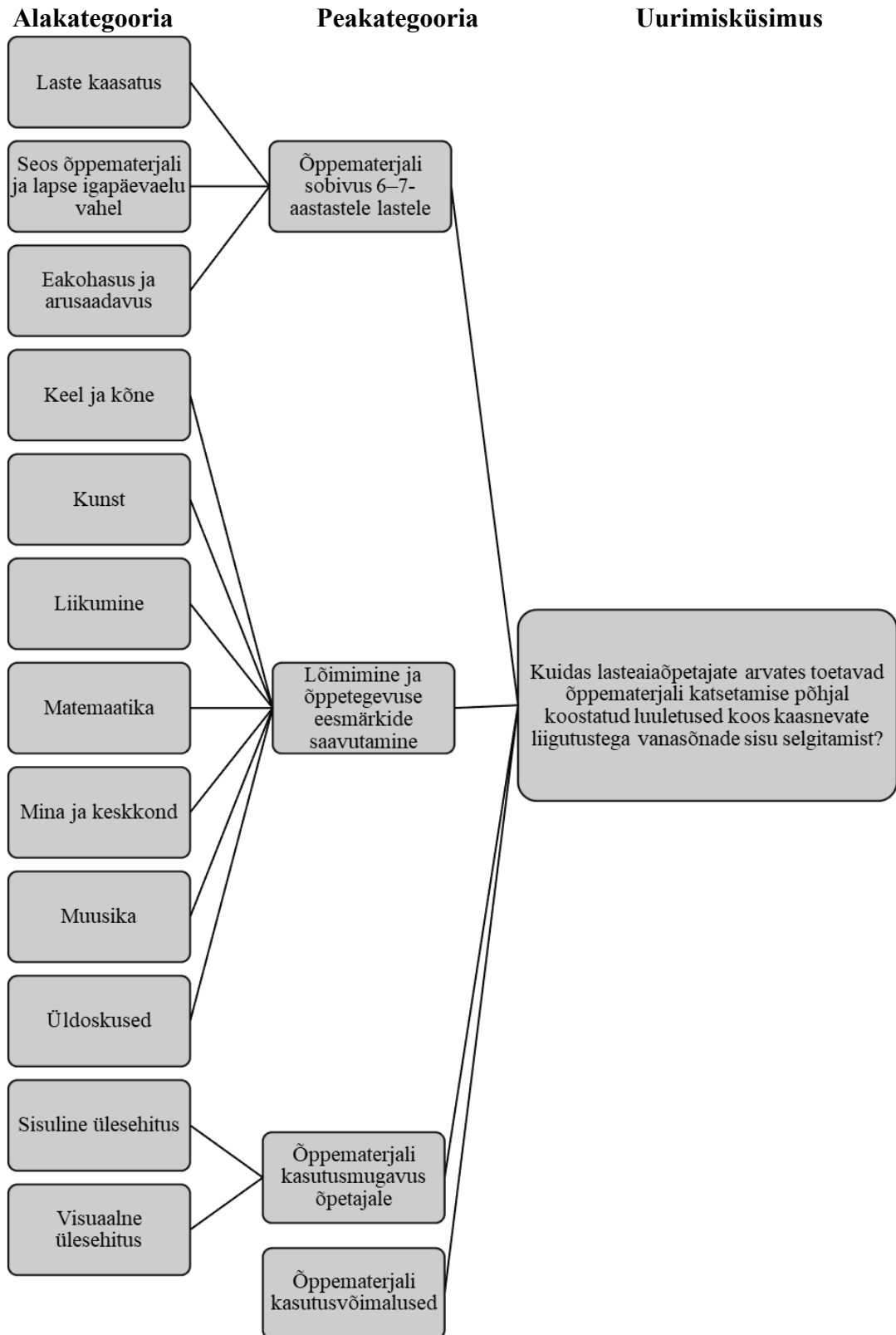
Õpetaja5

Küsimused olid arusaadavad ja aitasid mind kui õpetajat ka väga, et kuidas antud vanasõna siis laste jaoks hästi selgeks teha ja kuidas seda neile selgitada. Et aitasid järke mul pidada ja sain laste vastustest nagu kohe edasi liikuda sobiva küsimuse juurde ja lapsed kuidagi ka vastasid sellele, mida küsisin, et siis tundub, et jah, et olid arusaadavad.

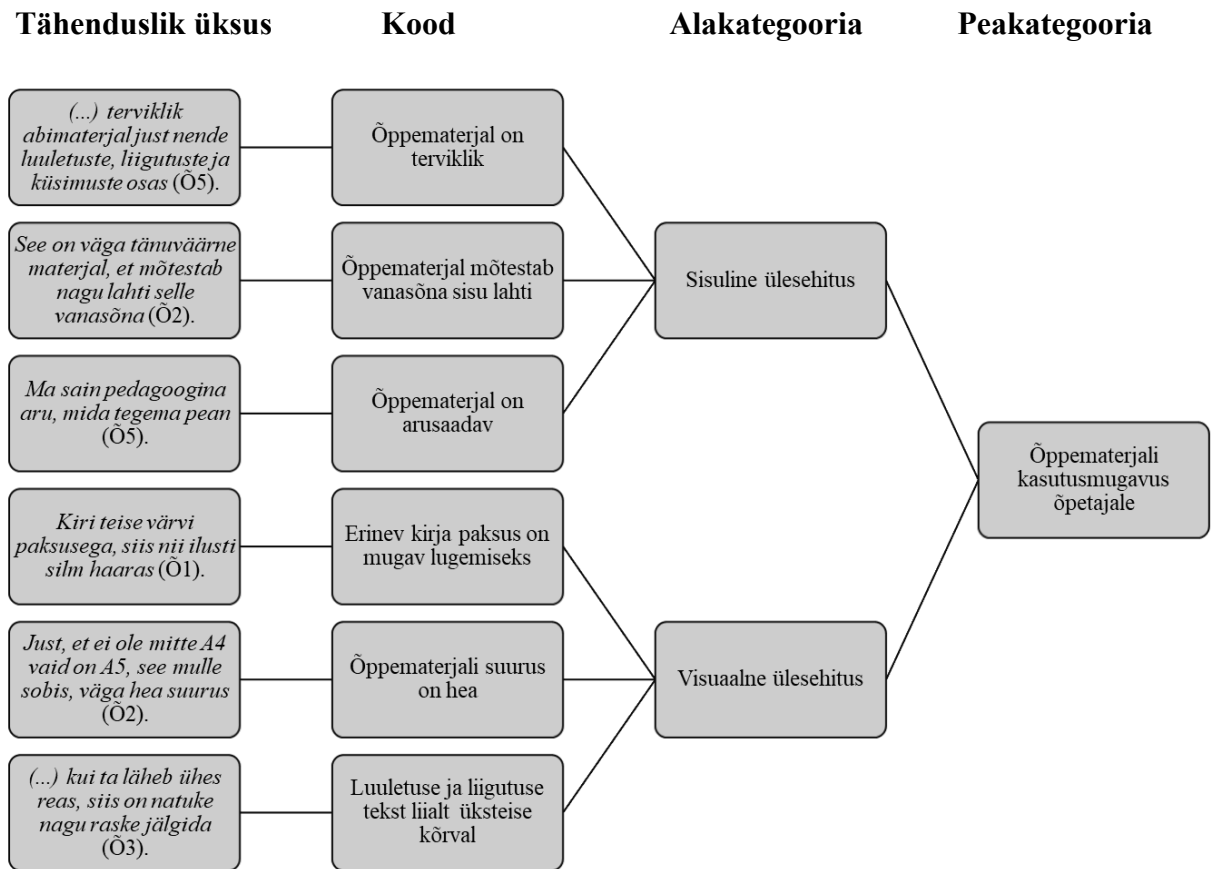
Lisa 4. Esimese uurimisküsimuse pea- ja alakategoriate jagunemine

Joonis 1. Uurimisküsimuse „Kuidas lasteaiaõpetajate arvates toetavad koostatud luuletused koos vastavate liigutuste ja küsimustega vanasõnade sisu selgitamist õppematerjali katsetamise põhjal?” pea- ja alakategoriate jagunemine

Lisa 5. Näide ühe peakategooria kujunemisest

Joonis 2. Näide peakategooria *Õppematerjali kasutusmugavus õpetajale* kujunemisest

VANASÕNADE KÄSITLEMINE

Õppematerjal luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade käsitlemiseks 6–7-aastaste lastega

Õppematerjali eesmärk on toetada lasteaiaõpetajat 6–7-aastastele lastele vanasõnade sisu selgitamisel. Õppematerjalis on viis luuletust, mille sisuks on õpetlik olukord või sündmus, mis toetab vanasõna sisu mõistmist. Iga luuletuse juurde käivad liigutused, et õppimine oleks lõbus ja lapsi kaasav. Luuletusele järgneva arutelu toetamiseks on lisatud avatud küsimused, mis aitavad lastel luua seoseid oma elu ja luuletuse vahel ning mõtestada vanasõna sisu.

Enne luuletuse lugemist on soovitatav lastele meelde tuletada vanasõna mõistet. **Vanasõna on lühike ja õpetlik ütlus, mis annab nõu või jagab tarkust ning jääb kergesti meelde (Eisen, 1914).**

Samuti on oluline selgitada, millist vanasõna käsitletakse ja milline on tegevuse eesmärk. **Õppetegevuse eesmärk on luuletuse, vastavate liigutuste ja küsimuste abil seose loomine vanasõna sisu ja igapäevaelu vahel.**

Helmen Mitt ja Triinu Saluste (2025)

Rattasõit

Kui ratta peale istud sa,

(pane käed rusikasse ja tee enda ees kerimise liigutust)

siis alguses võid kukkuda.

(tee üks põlvepats)

Sa tõused püsti, proovid veel

(tee kätega neli lüket üle põlve, nagu puhastaksid pükse)

ja rõõmsamaks siis muutub meel.

(naerata ja liiguta pead veidi paremale-vasakule)

Kui harjutades läheb päev,

(pane käed rusikasse ja tee enda ees kerimise liigutust)

siis tulemust sa varsti näed.

(tee kaks plaksu, liikudes kätega alt üles)

Nüüd ratta selga hüppa taas,

(pane käed rusikasse ja tee enda ees kerimise liigutust)

nii rattasõidu selgeks saad.

(siruta kaks kätt ette, pöidlad püsti, ja liiguta käsi üles-alla)

HARJUTAMINE TEEB MEISTRIKS

Küsimused lastele

- Mis võib juhtuda, kui sa esimest korda püüad rattaga sõita?
- Mida peab tegema, et rattaga sõites enam ei kukuks?
- Meenuta mõnd tegevust, mida sa alguses ei osanud, aga siis harjutasid ja said selle selgeks.
- Kuidas sa end tundsid, kui midagi esimesel korral ei õnnestunud?
- Kuidas sa end tundsid, kui see lõpuks õnnestus ja selgeks sai?
- Mida sa oskad enda arvates juba hästi, milles oled meister?
- Mida võiks tähendada vanasõna *Harjutamine teeb meistriks*?

**KUS VIGA NÄED LAITA, SEAL
TULE JA AITA**

Lõbus mäng

Lõbus mäng käib laua juures,

(jäljenda liiva pudistamist sõrmede vahel)

liivast lossid, oi kui suured.

(moodusta kahe käega torni kuju, sõrmeotsad koos)

Ei lauale see liiv kõik jää,

(raputa pead)

kui puhtaks raputad sa käed.

(raputa mõlemat kätt)

„Sul liiv kõik kukkus maha –

(siruta käed ette, peopesad üleval, ja liiguta käsi üles-alla)

seda me küll ei taha!”

(raputa pead)

Siis natukene mõtlen ma

(pane ühe käe sõrmed vastu põske ja peopesa lõua alla)

ja võtan kühvli, harja ka.

(jäljenda kühvli ja harja kätte võtmist)

Nii saab põrand puhtaks ruttu,

(jäljenda kühvli hoidmist ja harjaga pühkimise liigutust)

mäng ei peatu, pole nuttu.

(moodusta kahe käega torni kuju ja jäljenda kätega silmade pühkimist)

Sõpra aidates ma näen,

(pane käed silmade ette, nagu vaataksid binokliga)

kohe lõbusam on päev.

(siruta kaks kätt ette, pöidlal püsti ja liiguta käsi üles-alla)

Helmen Mitt

KUS VIGA NÄED LAITA, SEAL TULE JA AITA

Küsimused lastele

- Mis tunne sul oleks, kui keegi sind aitaks, kui sa kogemata midagi maha pillad?
- Mis sa arvad, miks otsustas laps sõpra aidata?
- Kuidas sina oled sõpra aidanud?
- Miks tuleks sõpra aidata ja mitte vigu otsida?
- Mida tähendab sõna *laitma*?
- Mida võiks tähendada vanasõna *Kus viga näed laita, seal tule ja aita*?

**TEE TÖÖD TÖÖ AJAL, AJA
JUTTU JUTU AJAL**

Väljasõidu päev

Täna väljasõidu päev,

(jäljenda kätega roolimist)

seiklus uus, sa peagi näed.

(tee kätega suur ring)

Nüüd kuula õpetajat sa,

(pane üks käsi kõrva juurde)

siis tead, kuidas käituda.

(siruta üks käsi ette, põial püsti)

Kuuled õpetaja jutust,

(pane üks käsi kõrva juurde)

kuidas vaatame me näitust.

(näita mõlema käe nimetissõrmega silmade peale)

Mis on reeglid vaatlemisel,

(pane käed silmade ette, nagu vaataksid binokliga)

et meil oleks turvalisem.

(võta kätega enda ümbert ja õõtsuta end paremale-vasakule)

Siis kui mänguaeg on taas

(näita nimetissõrmega teise käe randme peale)

ja bussilt oleme me maas,

(jäljenda kätega roolimist)

sa rääkida võid sõbraga

(jäljenda sõrmedega suu liigutamist kinni-lahti)

ja oma lugu jagada.

(siruta käed kahele poole, peopesad üleval)

TEE TÖÖD TÖÖ AJAL, AJA JUTTU JUTU AJAL

Küsimused lastele

- Miks peab õpetajat kuulama ja mitte juttu ajama?
- Mis võib juhtuda, kui sa ajad juttu samal ajal, kui peaksid kuulama õpetajat?
- Miks on kasulik teha üht asja korraga?
- Kuidas sina teed vahet, millal on aeg mängida ja millal tuleb kuulata?
- Milline on lasteaias tööaeg?
- Kuidas sa end tunned, kui oled oma töö lõpetanud ja on aeg mängida?
- Mida võiks tähendada vanasõna *Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal?*

TARGEM ANNAB JÄRELE

Mängime palli

Lapsed palli mängisid

(seisa püsti ja jäljenda palli pörgatamist)

ja teineteisel ütlesid:

(jäljenda, mõlema käe sõrmed vastamisi, suu liigutamist kinni-lahti)

„Ma palli võtan endale,

(pane hooga käed rinnale risti)

sest see ei kuulu sinule!”

(liiguta nimetissõrme eitavalt paremale-vasakule)

Vaidlus kestis mõnda aega

(pane käed puusa)

ja nõudis üsna palju vaeva.

(siruta käed välja ja jäljenda millegi raske tõmbamist enda poole)

Siis ütles laps, kes väsis ära:

(lase õlad ja pea longu)

„Ma ei taha sellist kära.”

(pane käed kõrvade peale ja liiguta pead paremale-vasakule)

„Koos on parem mängida

(võta kätega enda ümbert ja õõtsuta end paremale-vasakule)

ning palli võiks me jagada!”

(tee kätega liigutust, nagu annaksid midagi edasi)

Lastest üks see ütles nii:

(tõsta üks käsi üles ja lehvita)

„Mängi sa, ma ootan siin!”

(tee kätega liigutust, nagu annaksid midagi edasi ja istu)

Triinu Saluste

TARGEM ANNAB JÄRELE

Küsimused lastele

- Miks lapsed tülitsema hakkasid?
- Mida teine laps tegi, et tüli lõppeks?
- Kuidas sa end tunneksid, kui keegi ei sooviks sinuga mänguasja jagada?
- Kuidas oleks saanud teistmoodi tüli lahendada?
- Mida sa ise teeksid, kui keegi tahaks sama mänguasja, millega sina parasjagu mängid?
- Kuidas sinu arvates lapsed end pärast tüli lõppemist tundsid?
- Mida võiks tähendada vanasõna *Targem annab järele*?

TARK EI TORMA

Hoolikalt riidesse

Kui soovid talvel õue minna,

(seisa püsti ja tee neli sammu kohapeal)

tuleb kätte panna kindad.

(jälgenda kinda tõmbamist mõlemasse kätte)

Jalga läheb saabas, sokk,

(jälgenda saabaste jalga tõmbamist)

kinni tõmba jopelukk.

(jälgenda jope luku kinni tõmbamist)

Sall kaela, müts pähe,

(tee ühe käega ringjaid liigutusi kaela ümber ja näita kätega mütsi pähe tõmbamist)

enne kui sa õue lähed.

(seisa püsti ja tee neli sammu kohapeal)

Sa vaata, et ei kiirusta,

(siruta käsi ette, peopesa väljaspool)

end muidu ära külmetad.

(võta kätega enda ümbert ja värista keha, nagu külmetaksid)

Seepärast vaata kindlasti,

(pane käed silmade ette, nagu vaataksid binokliga)

et riides oled õigesti!

(liiguta käsi riietel üles-alla, siruta käed ette ja tõsta põidlad püsti)

Et lahti poleks hõlmad sul,

(pane rusikas käed rinnale ja vii need siis küljele)

siis ei hakka nabal külm.

(pane kaks kätt nabale)

Triinu Saluste

TARK EI TORMA

Küsimused lastele

- Miks on hea enne õuemeinekut end korralikult riidesse panna?
- Mis juhtub, kui sa ei pane õue minnes end õigesti riidesse?
- Kuidas sa end tunned, kui kõik riided on kohe õigesti selga pandud ja oled valmis õue minema?
- Meenuta mõnd olukorda, kus kiire tegutsemine ei olnud hea mõte. Miks?
- Kui kõik on õigeaegselt ja õigesti tehtud, kuidas sa siis end tunned?
- Miks on tähtis kontrollida, kas kõik riided on õigesti seljas, enne kui õue lähed?
- Mida tähendab sõna *hõlmad*?
- Mida võiks tähendada vanasõna *Tark ei torma*?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Helmen Mitt ja Triinu Saluste,

1. anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) meie loodud teose „Õppematerjal luuletuste, vastavate liigutuste ja küsimuste abil vanasõnade käsitlemiseks 6–7-aastaste lasteaiastega ja lasteaiadepetajate tagasiside õppematerjalile“, mille juhendaja on Tiia Krass, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Anname Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autoritele viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autoritele.
4. Kinnitame, et lihtlitsentsi andmisega ei riku me teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helmen Mitt

/digitaalselt allkirjastatud/

15.05.2025

Triinu Saluste

/digitaalselt allkirjastatud/